

लिके शिल्पिकुलप्रधाने पु० भरतः । कुले भवः यत् कुल्य
ख । कुलीनः दक्षः । कौलेयक कुलोद्भवे ति० यथादि० चतुरर्थ्या
यः । कुल्य कुलसन्निष्ठदेशादौ ति० बलादि० देशे भूत्प मस्य
यः । कुलवत् कुलसुक्ते ति० स्त्रियां लोप कुलवती
तत्र सजातीयसंघे “यस्याखलद्वारिधिवारिवीचिच्छटो-
च्छटश्चकुलाकुलेन” भावः अलिकुलसङ्गुलेत्यादि जयदेयः
पृथिव्याधारे मूलाधारे लीयते-ली+ङ । ११ कुलकुण्डल्यां
स्त्री उपचारात् तदुपासके तन्त्रोक्ते १२ आचारविशेषसुक्ते
कुलाचाराधिकारेणैव कुलचन्द्रिका कुलक्रमदीपिका कुल-
चूडामणिकुलार्णवादयवस्तन्त्रपन्थाः १३ भूमिलम्ने च
ति० । १४ तन्त्रोक्ते तिथिचलवारभेदे ति० कुलतिथि-
कुलचलकुलवारगण्डे कुलाचारगण्डे च विवृतिः ।

कुलिक न० कुल-क कौ लीयते ली-ङ वा ततः संज्ञायां कन् ।

१ पटोलतायां २ परस्परसंवद्भोक्तृपञ्चके च भेदि०

“कलापकं चतुर्भिर्च पञ्चभिः कुलकं मतम्” सा० द० ।

३ काकेन्दौ पु० यमरः ४ बल्मीके पु० १ कुलश्रेष्ठे ति० भेदि०

६ पशुकण्ठे पु० रत्नपा० ७ हरितसर्पे पुं स्त्री० राजनि० ।

८ कुपीलौ पु० भावप्र० । ९ शिल्पिकुलप्रधाने ति० भरतः ।

कुलकर्कटी स्त्री नित्यकर्म० । चीनकर्कश्यां राजनि० ।

कुलकुण्डलिनी स्त्री कौ पृथिवीतत्त्वाधारे मूलाधारे लीयते

ली-ङ कर्म० । तन्त्रोक्ते मूलाधारे सर्पीषदयस्थिते

शिवशक्तिभेदे कुलकुण्डलीत्यप्यल स्त्री । तत्स्वरूपा-

दिकं शारदायासुक्तम् यथा “तत्रैतन्न्यरूपा सा सर्वगा

विश्वरूपिणी । शिवसन्निधिमामाद्य नित्यानन्दगुणो-

दया । दिक्काकाद्यनवच्छिन्ना सर्ववेदार्थगा शुभा ।

परापरविभागेन परशक्तिरियं स्रुता । योगिनां हृद-

याम्भोजे न्यली नित्यमङ्गसा । आधारे सर्वभूतानां

स्फुरली विद्युदाकृतिः । शङ्खवर्त्तक्रमाद्देयी सर्वमा-

द्वत्य तिष्ठति । कुण्डलीभूतसर्पाङ्गामङ्गप्रियसुप्रेयुषी ।

गुणिता सर्वगात्रेषु कुण्डली परदेवता । विश्वात्मना प्र-

बुद्धा सा स्रुते मन्त्रमयं जगत् । सर्वदेवमयी देवी सर्व

मन्त्रमयी शिवा । सर्वतन्त्रमयी साक्षात् सूक्ष्मा सूक्ष्मा-

तरा विभुः । त्रिधामजननी देवी सोमसूर्यार्त्विनिरूपिणी ।

त्रिभेदेनेजसां कर्त्री शङ्खद्वयारूपिणी । द्विचत्वारिंश-

द्वर्गमा पञ्चाशद्वर्ग्यरूपिणी” । विष्टतमेतत् पदार्थादर्शं

राघवभट्टेन यथा “कुण्डलिनीत उत्पत्तिमाह तत-

श्चैतल्येति । तदुक्तं “मूलाधारात् प्रथममुदितोयस्तु

गन्धः पराण्यः पश्चात् पश्यन्त्यथ सृष्टयगोबुद्धियुग्

मध्यमाख्यः । यत्ने वैखरार्थं रुद्रिपोरस्य जन्तोः

सुषुम्णावद्वस्तुभाङ्गयति पवनपरितोवर्णसंघः” । ततः

शरीरोत्पत्त्यनन्तरं चैतन्यरूपा अतएव शब्दब्रह्ममयी

सा देवी कुण्डली परदेवता सर्वगात्रेण गुणिता अतएव

विश्वात्मना सर्वात्मना प्रबुद्धा जातप्रबोधामन्त्रमयं

जगत् स्रुत इति दूरेण सम्बन्धः । तत्र मूलाधारे कु-

ण्डलीभूतसर्पवद्धाडीवर्त्तते तन्मध्ये वायुवशादस्याः स-

ङ्खरणमेव गुणनम् । चैतन्यरूपेति स्वरूपाख्यानं सा

प्रसिद्धा सर्वमादृत्य तिष्ठतीत्यनेन कर्तृव्याप्तिर्दर्शिता विश्व-

रूपिणीत्यनेन विषयव्याप्तिः । शिवसन्निधिमामाद्य स्थि-

तेति शेषः अनेन शैवसिद्धान्ते शक्तिशब्दाच्चेति मि-

तुक्तं सन्निधिशब्दोऽप्युपचारिव । उच्यते शिवशक्तौ शार-

भेदात् तदुक्तमभिनयगुप्तपादाचार्यैः “शक्तेश्च शक्ति-

मद्रूपाद्व्यतिरेकं न याच्छति । तादात्म्यमनयोनित्यं वद्वि

“हृन्योरिय” । यद्वा सम्मुखनिधिरूपं शिवस्वरूपं

प्राथेत्यर्थः यज्यति च “पिण्डसम्भवेत् कुण्डलिनी शिवा-

ज्येति” गुणानां सत्परजस्तमसामुदयोयस्याः सा नित्या-

नेन्द्रा चासौ गुणोदया च सा नित्यानन्दगुणोदया तेन

कुण्डलिनीस्वरूपसुक्तं गुणोदयेत्यनेन साङ्ख्यमते प्रकृति

वाच्येयमित्युक्तं यदाहुः “प्रधानमिति यामासुर्द्यौं शक्ति-

रिति कथ्यते” इति इदानीमध्यात्माधिभूताधिदैवादि

विषयादिव्योतिपक्रमेण तस्या व्याप्तिमाह दिक्कालेति

सर्वदेहाहुर्गेति देहव्याप्तिः परापरविभागेन काचन परा

शक्तिः काचनापरा तद्विभागेनापीयं परशक्तिरेव यदाहुः

“भूयिरापोऽनलोवायुः खं मनोबुद्धिरेव च । अहङ्कार

इतीयं मे भिन्ना प्रकृतिरष्टधा । अपरेयमितस्त्वनर्गं प्रकृतं

बुद्धि मे पराम् जीवभूतं महाबाहो । यदेदं धार्यते

जगत्” (गीता) । यद्वा परः स्थूलः अपरः मज्जास्थूलः

महदादिः तद्विभागेन परशक्तिः स्थूला शक्तिः स्थूलात्-

स्थूलेत्युक्तेः । अनेन महदादिव्याप्तिः यद्वा सर्वदेहाहुर्गेत्य-

नेन प्राकृतशब्दतोर्थात्तत्र प्रस्तीनपुंसकलङ्कारव्याप्तिर्द्दिष्टीति

शब्दतो यथा शिव इत्युच्यते कुण्डलिनीयुच्यते प्रधानमिति

एवंभूतापि सा स्त्रीत्वेनैव निर्दिश्यत इत्याह परापरेति

परा पुं प्रकृतिः अपरं नपुंसकप्रकृतिस्तद्विभागेन इयं

परशक्तिः स्रुता अयमर्थः यद्यपि लिङ्गत्ववशात्तथापि

तूर्णमेव चक्षुष्यभारपरिप्राप्तमज्ञानसमस्ताकाङ्क्षाक-

ल्पबद्धी परशक्तिपञ्चवाच्येति । अत एव शुभा रमणी-

या यदासुराचार्याः” पुंनपुंसकयोस्तुल्याप्यङ्गनायां वि-